

Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarında Osmanlı Devrinde Kıbrıs'a Yapılan Sürgünlerle İlgili Bazı Tespitler

Celâl ERDÖNMEZ*

ÖZET

2004 yılından itibaren Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Orta Okullarında okutulmak üzere Kıbrıs Tarihi ders kitapları yeniden yazılmıştır. Bu kitaplarda Osmanlı devrinde, Türk aşiretlerinin Anadolu eyaletlerinden Kıbrıs'a nakilleri meselesi, devrin kaynaklarına aykırı olarak işlenmiştir. Osmanlı yazışma usulünde zaman ve dönem itibarıyla farklı anlamlar taşıyan sürgün kavramı yanlış değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği ilişkileri çerçevesinde yazılan kitaplarda, bu konunun öğrencilere tahrif edilmiş bilgilerle öğretilmesi sakıncalı bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kıbrıs, sürgün, aşiret, Kıbrıs Tarihi ders kitapları.

Giriş

Osmanlı arşiv vesikaları, içerdiği kelime ve kavramlar açısından son derece zengindir. Bu durumun sebebi Türk dilinin Osmanlı devrinde ihtiva ettiği güçlü kelime hazinesidir. İmparatorluğun kendi çağında dünya devleti olmasının da vesikalarda kullanılan kavramların zenginliğinde etkisi olduğu şüphesizdir. Osmanlı vesikalarının terminolojisine vakıf olmak, çalışmalarda müracaat edilen vesika ve verilerden doğru neticeler alınmasının zaruri yoludur. Aksi halde vesikaların yanlış anlaşılması ve değerlendirilmesi sebebiyle ciddi meseleler ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı arşiv vesikalarından faydalanarak yapılacak bir çalışmada dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri vesikalarda

---

* Dr., TC Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi ve K.K.T.C. Yakın Doğu Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü

geçen kavramların anlamlarıyla ilgilidir. Kavramlar ele alınırken hem lügat ve ıstılâh anlamlarını hem de kendi dönemindeki anlamlarını iyi bilmek gerekir. Aksi halde, Osmanlı arşiv vesikalarını bizzat okuyup tedkik edecek donanımdan mahrum yazarların ortaya koyduğu çalışmalar, yanlış anlama ve değerlendirilmelere sebebiyet verecektir¹.

Bu çalışmada, tarih yazımında kavramların yanlış kullanılmasına örnek olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethetmesinden sonra adanın yeniden iskânı çerçevesinde muhtelif devirlerde adaya sürgün ettiği aşiretler meselesi ele alınacaktır. Meselenin ortaya konulabilmesi için, öncelikle XVII., XVIII. ve XIX. yüzyıllarda devletin aşiretlere tatbik ettiği sürgün ve iskân politikaları üzerinde durulacaktır. Ardından aşiretlerin sürgün edildiği bölgeler gözden geçirilecek, Kıbrıs Adası'nın bu bölgeler içindeki yeri tespit edilecektir. Müstakil bir çalışmaya konu olacak derecede önem arzeden "sürgün" kavramı da yazının genel çerçevesi içinde izah edilerek doğru ve yanlış kullanımlarının meydana getirebileceği mahsurlar ortaya konulacaktır. Çalışma bir tenkid çerçevesinde tasarlandığından², öncelikle mesele hakkında bilgi veren birinci elden kaynaklar gözden geçirilecektir. Kaynakların verdiği bilgiler ile Osmanlı arşivi ve Kıbrıs Şer'iyeye sicillerine dayalı çalışmalarda yapılan tespitler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Kültür

---

¹ Osmanlı arşiv vesikalarda geçen bazı kavramların günümüzde yaygın halde kullanılan anlamları ile karşılaşılması, yanlış değerlendirmelerin ortaya çıkma riskini arttırmaktadır. Meselâ, Osmanlı arşiv belgelerinde zikredildiği şekilde ekrâd kelimesinden etnik manada Kürtlerin kastedilmediği belgelerdeki örneklere dayanılarak ortaya konulmuştur. Bkz. Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Belgelerine Göre Türk-Etrâk, Kürd-Ekrâd Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Belleten*, S. 227, Ankara 1996, s. 139-147; Celâl Erdönmez, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Geçen Ekrâd Tabiri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6-7, Isparta 2002, s. 51-63.

² Bu çalışmanın özeti, "Osmanlı Devrinde Kıbrıs'a Sürgün Edilen Aşiretler Meselesine Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarından Bakış" başlığıyla Yakın Doğu Üniversitesi Rumi Enstitüsü tarafından 25 Nisan 2007 tarihinde düzenlenen *Kıbrıs Tarihi Araştırmaları Çerçevesinde Kıbrıs Tarihi Kitaplarının Değerlendirilmesi* Paneli'nde (Lefkoşa) bildiri olarak sunulmuştur. Panele katılan kitap yazım komisyonu üyeleri, "Tarih yazımının doğrudan ideolojik bir faaliyet olduğu, kendilerinin de barış ideolojisi çerçevesinde ders kitaplarını yazdıklarını ifade etmişlerdir. Yazarlara göre, daha önceki tarih kitapları, "siyasi, dolayısı ile millidir; milli olan hakikat ve ilmi değildir". Kitaplar, Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu'nun 1996'daki tavsiye kararları esas alınarak ve konseyin "geçmişe sahip çıkma kadar çıkmama hakkı da vardır" şeklindeki bir kararına atfen yazılmıştır. Panel ve bildiriye bir atf için bkz. Makbule Ötügen, "Tarih Kitapları Paneli ve İzlenimlerim", *Düşünen Adam (Elektronik Dergi)*, <http://www.dusunenadam.com.tr/koseyazilari.php?id=559>, (yayın tarihi 18.12.2007).

Bakanlığı'nca “temel eğitim 2. kademe” öğrencilerine okutulmakta olan *Kıbrıs Tarihi 2*³ ders kitabında zikredilen anlatımla karşılaştırılacaktır.

Bu çalışmanın amacı, K.K.T.C.'de yayınlanan *Kıbrıs Tarihi 2* ders kitabındaki bazı bilgilerin, kitaba kaynaklık eden; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı Devletinin Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691–1697)*, İstanbul 1969 ve Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988 isimli eserlerle paralellik arz etmediğinin tespit edilmesidir. Söz konusu ders kitapları, daha önceden çeşitli bakış açılarından tenkid edilmiş⁴ olmasına rağmen, ancak meseleye hem muhteva analizi hem de bütünlük açısından ilk defa bu şekilde yaklaşmıştır⁵. Çalışmamız bu bakımdan bir ilk olma niteliği taşımaktadır⁶.

Çalışmada, öncelikle Osmanlı Devleti'nin aşiretlerle ilgili politikaları esas alınarak, konuyla ilgili araştırmaların ortaya koyduğu veriler değerlendirilecektir. Daha sonra konunun ders kitaplarında ne şekilde yer aldığı gösterilecektir.

³ Ali Efdal Özkul ve Diğerleri, *Kıbrıs Tarihi- 2. Kitap: Ortaokullar İçin Tarih Kitabı* (Temel Eğitim 2. kademe), (bundan sonra *Kıbrıs Tarihi 2* olarak zikredilecek), gözden geçirilmiş 2. baskı, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 2005. Çalışma müstakil konu odaklı olduğu ve bir karşılaştırmaya imkân vermesi açısından liseler için hazırlanan *Kıbrıs Türk Tarihi 1* kitabına da müracaat edilmiştir. Bakınız, Ali Efdal Özkul ve Diğerleri, *Kıbrıs Türk Tarihi 1: Liseler İçin Tarih Kitabı*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul 2006.

⁴ Kıbrıs Tarihi ders kitapları hakkında genel değerlendirme için bkz. Birol Özter, *Gerçekler Işığında Kıbrıs Tarihi Kitapları*, Lefkoşa 2006.

⁵ Kıbrıs Tarihi ders kitaplarının yazımında “barış tarihçiliği” esas alınmıştır ve tarih kurgusu bu kavram esas alınarak yapılmıştır. Türkiye’de ve dünyada tarih öğretimine yüklenen misyonlar bu dersin bilimsel özelliğini kaybetmesine neden olmaktadır. Yakın zamanlara kadar tarih öğretimi “ulusçuluk” anlayışına göre şekillenirken, günümüz Türkiye’indeki tarih öğretiminin, barışçıl tarih” yaklaşımı içinde tartışılması ve yapılandırılması gereklilikmiş gibi bir anlayış dayatılmaktadır. Bir bilim olması hasebiyle tarih, disiplinin doğasına uygun olarak öğretilmelidir. Yani tarihin barışçılığı veya savaşçılığı söz konusu olmamalı, tarih öğretimi anlayışı disipline özgü amaçlar çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Tarihçilerin yorumları tarihsel gerçeklermiş gibi öğrencilere takdim edilmemelidir. Bu konuda müstakil bir çalışma için bkz. Dursun Dilek, *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*, Ankara 2002, s. vii.

⁶ Bu konu gerek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve gerekse Türkiye’de çok defa basın yayın organları üzerinden tartışılmıştır. Kıbrıs’ta yayınlanan mahalli gazetelerde yer verilen çalışmaların ilmi metod çerçevesinde tahlilinin, meseleye yönelik bakış açılarının tespitinde faydalı olacağı kuşkusuzdur. Bu konuda ayrı bir çalışma yapılabilir. Öte yandan Kıbrıs Tarihi ders kitapları hakkında akademik düzeyde yapılmış ve rapor olarak ilgili kurumlara sunulduktan sonra yayın aşamasına getirilmiş genel bir tenkid Doç. Dr. Nuri Çevikel tarafından, “KKTC Ortaokul ve Liseleri İçin Hazırlanan Kıbrıs Tarihi Kitapları Hakkında Bir Değerlendirme” başlıklı bir yazıda yapılmıştır.

A. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İSKÂN VE SÜRGÜN POLİTİKALARINA BAKIŞ

a) Genel Olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Politikası ve İskân Bölgeleri

Osmanlı devletinin kuruluş devrinden itibaren fethedilen yeni bölgelerde çeşitli sebeplere bağlı olarak iskân politikası izlediği bilinmektedir. Bu iskân politikasının bir unsuru da konar-göçer aşiretler olmuştur. Devlet merkezileştikçe aşiretlerden uzaklaşmış ve bu durum, kendilerini kuruluşun aslı unsuru gören aşiretlerle devlet ilişkilerinin seyrini değiştirmiştir. Aşiretler, geleneksel idarî düzenleri sebebiyle merkezî devlet fikrinden uzakta oldukları gibi, sosyo-ekonomik durumları gereği de devlet ile süreklilik arz eden meseleler yaşamışlardır.

XVII. yüzyılda aşiret devlet ilişkilerinin genel çerçevesini, iskân politikaları ve aşiretlerin buna karşı aldıkları tavırlara rağmen belli bölgelerde yerleştirilmeleri belirlemiştir⁷.

XVII. yüzyılda, aşiretlerin yoğun olarak iskân edildikleri bölgeler bugünkü Suriye ve Irak topraklarında kalan yerlerdir. Nitekim aşiretler XII. yüzyılda bugünkü Suriye ve Irak topraklarındaki Rakka ve Halep eyaletleri, Hama ve Humus sancaklarına, Anadolu eyaletine dâhil bulunan topraklara, Adana Sancağında Ayas-Berendi ve Kınık kazaları bölgesi ve Bozok Sancağı dâhilinde bulunan yerlerde iskân edilmişlerdir⁸.

b) Fetihden Sonra Kıbrıs'a Gönderilen Aşiretler Meselesi: Sürgün ve İskân

Kıbrıs adası da Osmanlı devletinin iskân politikalarının uygulandığı yerlerden birisidir. Nitekim fetihden sonra adada çeşitli dönemlerde aşiretlerin iskâna tabi tutulduğu bilinmektedir. Ada'da takip edilen iskân politikası daha önce fethedilmiş olan Rodos Adası'nda tatbik edilen iskân ve sürgün politikasının devamı olmuştur. Ancak XVII. yüzyılda Kıbrıs, aşiretlerin iskân edildiği öncelikli bir yer değildir.

Osmanlı Devleti'nin aşiret sürgünü konusunda gerek tatbik ettiği yöntemi ve gerekse iskâna bakışı zaman zaman ifade edildiği gibi "kötü şöhret sahibi" aşiretlerin adaya sürülmeleri tarzında gerçekleşmemiştir. Bu iskân ve sürgün politikalarıyla ilgili olarak öne sürülen, ilmî dayanaktan mahrum yorumlar her şeyden önce ilgili dönemde Kıbrıs Adası'nın Osmanlı devletinin topraklarından biri olduğu gerçeğini

⁷ Orhonlu, *Osmanlı Devletinin Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1697)*, İstanbul 1969, s. 37-47.

⁸ Orhonlu, *a.g.e.*, s. 55-85.

gözden ırak tutar. Devletin hangi mantıkla bir bölgede huzursuzluk çıkartan kötü şöhret sahibi toplulukları cezalandırmak maksadıyla, kendisine ait hassas bir bölgeye gönderilebileceğinin mantığının izahı oldukça güçtür.

Kıbrıs'ta kaydedilen adi suç vakalarının tedkikinden bunların faillerinin herhangi bir aşirete mensup olduklarına dair arşiv vesikalarında bir bilgi yoktur. Kaldı ki, Osmanlı bürokrasisi şayet aşiret mensuplarından kaynaklanan bir hadise varsa bunun yazımında ilgili şahısların hangi aşiretlere mensup olduğunu mutlaka kayda almaktadır. Arşiv vesikalarında bu açıkça görülebilir. Burada, Kıbrıs Şer'iyeye sicilleri üzerinde yapılan çalışmalarda Kıbrıs adasına gönderilen aşiret mensupları tarafından işlenmiş suç kaydına rastlanmadığı vurgulanmalıdır. En azından suçlu oldukları için adaya gönderilen insanların burada da suç işlemeye devam etmeleri beklenirdi. Kısaca özellikle suçluların gönderildiği bir ada olduğu ifade edilen Kıbrıs adasında XVII., XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Kıbrıs'ta Lefkoşa mahkemesine intikal eden adi ceza vakalarının imparatorluk genelinden en azından belirgin bir fazlalık göstermediği bilinmektedir. Öte yandan, XVII., XVIII. ve XIX. yüzyıllarda cezai olarak Kıbrıs'a "nefyedilen" suçluların genellikle kalelerde "kal'a bend" veya Kıbrıs sathında "cezire-bend" olarak tutuldukları ve ceza süreleri bitince bazen de bu süre dolmadan Devlet tarafından affedildiklerine dair yüzlerce örnek vardır⁹. Ancak bu kişilerin bir kısmının Kıbrıs adasında kalıp toplum içerisinde yerlerini alıp almadıklarını şüphe düzeyinde biliyoruz¹⁰.

Netice itibarı ile Osmanlı Devleti, XVII. yüzyıl sonlarında gerçekleşen aşiretlerin iskân edilmesi sürecinde, Kıbrıs adasını aşiretlerin sürgün mahalli olarak kullanmamıştır.

XVIII. yüzyılda da Kıbrıs adası, aşiretlerin öncelikle sürgün edildikleri bölge değildir. Aksine, aşiretlerin iskân edilmesi için düşünülen son bölgedir¹¹. Aşiretler bu dönemde on ayrı bölgede iskân edilmiştir. Bu bölgeler sırasıyla Kütahya-Aydın, Konya-Karaman, İç-İl ve Teke, Sivas-Erzurum, Çukurova, Diyarbekir-Malatya, Rakka ve Haleb eyaletleri dâhilinde Hama ve Humus, Belih Nehri havalisi, Harran-Ovası, Menbic Nahiyesi, Kıbrıs adası ve Rumilidir¹².

XVIII. yüzyılda iskân edildikleri yerde huzursuzluk sebebi olan veya iskâna karşı çıkan aşiretler öncelikli olarak Rakka'ya sürülmüştür¹³. Rakka bölgesine XVIII. yüzyıl başlarından itibaren başlamak üzere,

⁹ Erdönmez, *a.g.t.*, s. 65.

¹⁰ Erdönmez, *a.g.t.*, s. 65-66.

¹¹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988.

¹² Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 125-143.

¹³ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 110.

70 *Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarında Osmanlı Devrinde Kıbrıs'a Yapılan Sürgünlerle İlgili Bazı Tespitler*

sırasıyla 1706, 1709, 1712¹⁴, 1717, 1718, 1719, 1723, 1726, 1729, 1731 yılları arasında on farklı zamanda aşiret sürgünü yapılmıştır. Sürgün burada aşiretleri yerleşik düzene geçirebilmek amacıyla bir iskân metodu olarak kullanılmıştır. Rakka bölgesinde yapılan iskân çalışmalarıyla devlet, bölgede Arap unsuruna karşı bir muvazene oluşturmak gayesi gütmüştür¹⁵.

XVIII. yüzyılda aşiretlerin sürgün metodu ile iskân edilmeye çalışıldıkları yerlerden birisi de Kıbrıs'tır. Kıbrıs adasına, 1706 yılı itibarı ile 1713 ve 1732 yıllarında olmak üzere toplam üç sürgün teşebbüsü vardır. Bunlara ilaveten, 1703 yılında İç-İl, Alâiye ve Teke sancaklarından bir kısım Türkmen aşiretleri "nakl ü irsâl" edilmiştir¹⁶. Burada zikredilen iskân teşebbüsleri, baştan beri bir türlü istenen seviyeye getirilemeyen adadaki Türk nüfusunun takviye edilmesine yöneliktir¹⁷.

1706 yılında Kılıçlı, Doğanlı ve Alcı cemâatleri, Kıbrıs'a sürülmek üzere harekete geçilmiştir. Ancak Kılıçlı ve Alcı cemaatlerinin, eski iskân mahalleri olan Hama'da ziraat ve hırâsetle uğraşmak, ve 25.000 kuruş nezr vermek şartıyla, Kıbrıs'a iskânlarından vazgeçilmiştir¹⁸.

7 Mart 1713'de İç-İl yörüklerinden Kara-Hacılu, Eski Yörük, Kiseli-oğlu, Şeyhlü, Sendil, Patralı, Solaklı, Gediklü, Toslaklı, Cerid, Saçı-kara ve Şamlu cemaatlerinin Kıbrıs'a gönderilmeleri için emir verilmiştir. 22 Mart 1727'de Şeyhlü, Hardal (?), Paşmaklı, Yazıcılu, Hacı-İsalu, Tatar-oğlu, Gevekler (Gediklü?), Kaçı ve Horzem cemâatleri müteaddid defalar İç-İl ve Kıbrıs'a iskânlarına teşebbüs edildiği halde, kabul etmemişler ve hattâ baskılarını daha da arttırdıkları için Kıbrıs'a sürülmelerine karar verilmiştir. Böylece Kıbrıs adasına sürülen İç-İl yörüklerinden Kiseli-oğlu cemaati, yolda gemi reislerini öldürerek Menteşe sahiline çıkmışlar, aynı şekilde Şeyhlü cemaati de sefine reislerini öldürerek, Âlaiye ve İç-İl havalisine kaçmışlardır¹⁹. Hükümet bunların derhal iskân mahallerine gitmesini emretmiş, 1714'de gönderdiği bir fermanla gitmemeleri halinde vebalin kendilerinde olacağını bildirerek kesin bir tavır almıştır. Bununla beraber, bazı cemaatlerin, kendi hallerinde yaşayacaklarına söz vermeleri şartıyla

¹⁴ Orhonlu, *a.g.e.*, s. 28-29.

¹⁵ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 116.

¹⁶ Çevikel, *Kıbrıs Eyaleti*, s. 42-43.

¹⁷ Çevikel, *a.g.e.*, s. 42.

¹⁸ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 111.

¹⁹ Çevikel, *a.g.e.*, s. 43.

Kıbrıs'a iskânından vazgeçildiği de, Anadolu Beylerbeyi'ne gönderilen 1716 tarihli bir hükümden anlaşılmaktadır.

1712 yılında Rakka'daki iskân bölgesinden kaçan bazı aşiretler, iskân yeri tayin edilen Rakka'ya tekrar dönmeleri konusunda 1731 yılında bir hükümle ikaz edildiler. 1732 yılında, Receblü Afşarı'nın yeniden Rakka'ya iskânına karar verilirken, onların iskânı bozmalarına sebep olan cemaatlere mensup grupların da, Kıbrıs'a sürülmeleri emredilmiştir. Receblü Afşarı ile beraber, Silsüpür, Ceridi ve Köçekli cemaatlerinin de bu bölgeye nakledilmesi için çalışmalar yapılmıştır²⁰.

Gerek XIX. yüzyıl ve gerekse Tanzimat uygulamaları çerçevesinde aşiretler de yeni nizama konulmak istenmiş²¹; iskân²² uygulamaları çok defa ıslahat çalışmaları ile paralel gerçekleştirilmiştir²³. Nitekim çok sayıda aşiret bu devirde iskâna tabi tutulmuştur. Tanzimat döneminde iskân çalışmalarında aşiretlerin iskân edildiği mahaller özellikle İç Anadolu, bugünkü Irak ve Suriye topraklarıdır²⁴.

XIX. yüzyılda, önceki dönemlerden farklı olarak, savaşlarda kaybedilen Osmanlı topraklarından gelen müslim ve gayrimüslim

²⁰ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 115-116.

²¹ Erdönmez, "Aşiret İskânı", *Sosyal Bilimler*, s. 239-264; Erdönmez, "Tanzimat Devrinde Koçgiri Aşireti'ni Islah Çalışmaları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 127, İstanbul 2000, s.103.

²² Yusuf Halaçoğlu, "Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskân", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 27, İstanbul 1973, s. 2; Paul Dumont, "1856 Tarihinde Güneydoğu Anadolu'nun Islahı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Çev. Bahaeddin Yediyıldız, Sayı 7-8, İstanbul 1977, s. 373; Abdullah Saydam, "Orta Anadolu'daki Aşiretlerin İskânı (1839-1853)", *Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan*, Samsun 1993, s. 231; Saydam, "Tanzimat Devrinde Halep ve Musul Dolaylarında Aşiretlerin Yolaçtıkları Asayiş Problemleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 8, Samsun 1993, s. 245; Fahrettin Tızlak, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı İle XIX Yüzyılın İlk Yarısında Fırat Havzasında Eşkıyalık Hareketleri", *Bulleten*, C. LVII, Ankara 1993, Sayı 220, s. 752-780; Paul Dumont, "1865 Tarihinde Güneydoğu Anadolu'nun Islahı", *İÜEFTE*, Sayı 7-8, (Çev. B. Yediyıldız) İstanbul 1977, s. 369-394; Erdönmez, "Tanzimat Devrinde Aşiretlerin İskân Politikası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, Isparta 1999, s. 239-264.

²³ Erdönmez, "Tanzimat Devrinde Koçgiri Aşireti'ni Islah Çalışmaları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 103-113.

²⁴ Tanzimat devrinde Kıbrıs'ta aşiret iskân edildiği tespit edilmemiştir. Ancak bu durum, XIX. yüzyılda Anadolu'dan Kıbrıs'a nüfus nakledilmediği anlamına gelmez. Bkz. Erdönmez, "Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Konar Göçer Aşiretlerin Yerleştirilmesi (1839-1876)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Samsun 1995. Nitekim, aşiretin tamamı olmamakla birlikte, 1869 yılında Kıbrıs'a suçları sabit bulunan Sakar aşiretinin şeyh ve reislerinden 23 kişi aileleriyle birlikte Kıbrıs'a sevk ve iskân edilmiştir. Bkz. Hasan Samani, *a.g.t.*s. 151.

ahalinin iskânı söz konusu olmuştur. Bu cümleden olmak üzere Kıbrıs adasında da iskân çalışmaları yapılmıştır²⁵.

Bu dönemde, Kırım ve Kafkasya'dan kaçarak Osmanlı Devletine sığınan ahalinin bir kısmı Kıbrıs'ta iskân edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar her hangi bir siyasi-stratejik endişeyle değil, insanî endişelerle gündeme gelmiştir.

Osmanlı ordusunun Kırım'dan çekileceğinin anlaşılmasıyla buradan çok sayıda muhacir Osmanlı topraklarına sığınmıştır. Muhacir sayısının oldukça arttığı 1864-1865 yıllarında Kıbrıs da, Rodos ve bazı adalarla birlikte muhacir sevk edilen bölgelere dahil edilmiştir²⁶.

1877-1878 Osmanlı Rus harbinde işgale uğramamış bölge olduğundan Kıbrıs'a 600 kadar Rumeli muhaciri nakledilmiştir. Ancak bunların Kıbrıs'ta iskân edilmesi, Rumların talebiyle yabancı ülke diplomatlarınca engellenmiştir²⁷.

B. KIBRIS TARİHİ DERS KİTAPLARINDAN MESELEYE BAKIŞ

Konunun takip edileceği kitaplar, Orta Okul ikinci ve Lise birinci sınıflarda okutulmak üzere yazılmıştır. Orta Okullar için yazılan kitap *Kıbrıs Tarihi 2. Kitap*, Lise için olanı ise *Kıbrıs Türk Tarihi I Liseler İçin Tarih Kitabı* isimleri ile yayınlanmıştır²⁸. Söz konusu kitaplar müstakilen Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde bulunduğu devreyi ve akabinde İngiliz idaresine geçişiyle ilgili verileri içermektedir. Diğer ciltler Osmanlı öncesi ve sonrası devirleri içerdikleri için akademik ve metodolojik endişelerle çalışma sınırları dışında tutulmuştur. Ayrıca söz konusu kitaplarda tespit edilen çok sayıda maddi hatanın tespit ve tasrihinin bir makalenin sınırlarını hayli zorlayacağı ortadadır. Öte

²⁵ Abdullah Saydam, a.g.m., s. 71-88.

²⁶ 1864 yılı sonu ve 1865 yılı başlarında Kıbrıs'a 2.600 civarında nüfus sevk edildi. Ancak bu kişilerin yarısına yakını yolculuk sırasında hayatlarını kaybettiğinden denize bırakıldı. Adaya gelebilen 1.300 kadar nüfus da tedavilerine çaba sarf edildiyse de çoğu hastalıkların yanı sıra ada iklimine uyum sağlayamamaları yüzünden vefat etmiştir. Neticede kadın ve erkek olarak toplam 218 kişi tamamen iyileştirilerek iskânlarına teşebbüs edildi. Bu kabile ile gelenlerin iskân edilecekleri yerler, özellikle tamamı Hıristiyan olan köyler ya da bu köylerin uzak mntıkaları olarak seçilerek Hıristiyanların rahatsız olmaları engellenmeye çalışılmıştır. Bkz. Saydam, a.g.m., s. 74-75.

²⁷ 1878 yılı Martı'nda Karpas açıklarındaki deniz kazasından sağ kurtulan yaklaşık 2.500 kişilik Türk kafilenin, Kıbrıs'a çıkartılarak yerleştirilmek istenmesine, İngiltere'nin Larnaka Konsolosu, gelenlerin "Çerkes" olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır. İngiltere Konsolosu'nun gayretleri ve Rumların protestoları konuyu kısa sürede milletler arası mesele haline getirmiştir. Bkz. Saydam, a.g.m., s. 77-79.

²⁸ Bkz. 2 numaralı dipnot.

yandan tespit edilen maddi hataların pek çoğu doğrudan bilgi yanlışından ileri geldiği için her birisi mutlaka müstakil olarak ele alınmalıdır²⁹. Çalışmanın esasını Orta Okul ikinci sınıfta okutulmak üzere yazılan ve halen okutulmakta olan *Kıbrıs Tarihi 2* kitabı oluşturmaktadır. Lise birinci sınıf için hazırlanan kitaba ise ayrıca tenkide muhtaç görüldüğünden sadece ilk kitapla paralel bir konunun takibinde yer yer müracaat edilmiştir.

a) Kıbrıs Türkleri'nin Menşesine Dair Anlatım Problemi

Kitabın ilk ünite başlığı “*Neden Geldiler?*” şeklinde düzenlenmiştir. Her şeyden önce bu tarz bir başlık ilmî olmaktan ziyade siyasi-ideolojik bir duruşu işaret etmekte ve doğru olmayan anlamalara yol açma potansiyeline sahip görünmektedir.

“*Neden Geldiler?*” başlığı, kendisini bu tarihin ve coğrafyanın bir parçası sayan, gelenleri ise saymayan bir bakış ve duruş yerine işaret etmektedir. Öyle ki, yazar açısından, okuyucu tarafından bakılınca; gelenlerden farklı bir kişi olarak ben daha önce buradayım, onlar dışarıdan geldiler gibi bir anlam çıkmaktadır. Fetih çalışmalarını gelmek fiiliyle ifade edebilmek için olayı anlatan kişinin Osmanlı fethinden daha önce Kıbrıs adasında yaşıyor olması gerektiği açıktır.

Bu durumda, geliş hâli, tabîi bir yayılmanın, zorunluluğun veya mecburiyetin değil; keyfi bir istila anlamı taşımaktadır. Şöyle ki, Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasına doğru gelişen ve başarıyla neticelenen fetih hareketinin kitapta “*gelmek*” fiiliyle ifade edilmesi ciddi metod sorunlarını gündeme getirmektedir. Bu şekilde bir anlatım, etnik menşei Türk merkezli bir duruş değil, “Kıbrıslı”, fakat Türkiye'ye yabancılaşmış, hatta Türkiye'ye yabancı bir Kıbrıslı vurgusunu öne çıkarmaktadır. Böylece de, etnik ve kültürel kökenin yerine coğrafi aidiyet getirilmeye çalışılmaktadır. Bu tarz bir anlatımın Kıbrıs'ta son yıllarda çeşitli mahfillerde dillendirilen “*Kıbrıslı*”³⁰ kimliği oluşturma gayretlerine matuf olduğu yolunda eleştiriler yapılmaktadır.

²⁹ Avrupa Birliği'nin tavsiyeleriyle hazırlanan Kıbrıs Tarihi ders kitapları, ders kitabı yazımında genel kabul gören usullere uygun değildir. Ders kitapları her hangi bir eğitim programına dayanmamaktadır. Konular ve içerikleri yazarların kişisel tercih ve tasarruflarıyla ortaya konulmuştur. Bu haliyle, *Kıbrıs Tarihi* kitapları halen yürürlükte olan 40/1992 sayılı tarihli Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Temel Yasası'nın 5/2 maddesinde ifade edilen amaçlara uygun değildir. Kanun, “...Anayurdu Türkiye'ye, Türk ulusuna, öz yurduna, toplumuna ve ailesine güçlü bağlarla bağlı, yurduna, toplumuna, laik devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bu bilinç ve nitelikleri sürekli davranışa dönüştürebilen, barışçı ancak haklarını korumasını bilen yurttaşlar olarak yetiştirmek” amacını amirdir.

³⁰ Kıbrıslılık bir kimlik tanımı olarak 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasında da yer almamaktadır. Rumlar, Elen Cemaati, Elen aslından ve ana dili Elence olan veya Yunan kültür ananelerini paylaşan veya Elen-Ortodoks Kilisesine mensup bulunan bütün

74 *Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarında Osmanlı Devrinde Kıbrıs'a Yapılan Sürgünlerle İlgili Bazı Tespitler*

Mevcut durum, bir devrin tarihinin ancak vesikalara dayanılarak yazılmasını öngören akademik yaklaşıma aykırıdır. Ayrıca, yukarıda bahsedilen toplumsal kimliğin mevcudiyetini ispatlayacak tarihî ve sosyolojik veriler henüz toplumsal kabul görmemiştir. “Kıbrıslılık” gibi, üzerinde ciddi akademik çalışmalar yapılmamış, akademik süzgeçten geçirilmemiş, gerekli eleştirilerle düzeltilmemiş ve nihayet topluma mal olmamış bir kimlik anlayışını, bu şekilde takdim etmek doğru olmadığı gibi vesika ve olayları bu kimlik bilincine zemin oluşturacak şekilde tahrif ederek takdim etmenin yanlış olduğu ortadadır.

Kaldı ki kitapta yer alan “*Osmanlı Devleti yöneticileri, adanın şenlendirilmesi için özellikle Anadolu'dan Kıbrıs'a sürgün fermanı ile Müslüman Türkleri göçürmüşlerdir*” cümlesi aslında durumu açıklığa kavuşturmaktadır. Burada açıkça Kıbrıs'taki Türk varlığı Osmanlılara dayandırılmaktadır. Ancak söz konusu ders kitabı, ifade ettiği bilgilerle bu bilgileri takdim ettiği başlıkların uyumu konusunda ciddi bir tezat içermektedir.

Kaynaklar, Kıbrıs toplumunu oluşturan unsurlar arasında Türklerin varlığını, 1571 yılından önce sayıca az bir grup olarak işaret etmektedir³¹. Her ne kadar Osmanlı devri öncesinde Kıbrıs Türkiye

---

Cumhuriyet vatandaşları, Türk Cemaati de, Türk aslından ve ana dili Türkçe olan veya Türk kültür ananelerini paylaşan veya müslüman olan bütün cumhuriyet vatandaşları şeklinde tarif edilir. Anayasa, Madde: 2/1; 2/2. Anayasanın 3/1. maddesi ise cumhuriyetin resmi dillerinin Elence ve Türkçe olduğunu ifade eder. Anayasa açıkça iki toplumun farklılıklarını vurgulamaktadır. Kıbrıslılık kavramının, “Kıbrıs'ta bir süredir büyüyen ve Yunanistanlı Yunanlılar ve Türkiyeli Türkler karşısında tanımlandığı; adada varlığını asla yitirmemiş olan bu halk kültürünün kabul edilebilir hale gelmesi için Kıbrıslıların anavatanlarından ayrı bir biçimde yaşayabilecekleri ve başarılı olabilecekleri yeni bir dünya hayal edebilme fırsatını yakalamaları gerekiyordu” şeklinde tanımlanmış için bkz. Rebecca Bryant, *Tebaadan Vatandaşa Kıbrıs'ta Modernite ve Milliyetçilik*, İstanbul 2007, s. 15. Yazarın bu eserinde Kıbrıs Türklerinden “Kıbrıslı Türk azınlık” olarak bahsetmesi, böyle bir hukukî ve siyasî durum vaki olmadığı halde zikredilmesi açısından ilginçtir. Bkz. Bryant, *a.g.e.*, s. 9.

³¹ Gerek doğrudan Kıbrıs'ın fethi hakkında kaleme alınmış ve gerekse o dönemden önce Kıbrıs'ı ziyaret etmiş seyyahların seyahatnamelerinde bu konuda bilgi yoktur. Karşılaştırmak için bakınız (bkz.) Pîrî Efendi, *Fethiyye-i Cezîre-i Kıbrıs*, Yayına hazırlayan: Harid Fedai, Ankara 1997. Eser hakkında bir diğer tenkidli inceleme için bkz., Nuri Çevikel, “Pîrî'nin Fethiyye-i Cezîre-i Kıbrıs'ının Viyana Nüshası”, *Belleten*, LXVIII, Sayı: 253, s. 633-639. Bu konuda Claude Deleval Cobham, *Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus*, Cambridge 1908'de de Kıbrıs'ta Türk toplumsal varlığına dair sayıca küçük bir nüveyi işaret eden bilgilerden başka malumat yoktur. Bu kitabın çevirisi için bkz., Ata Atun, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, Cilt 1, Mağusa 2005 ve Cilt 2, Mağusa 2006. Bu konuda Birol Özter, fethitten önce Kıbrıs'ta mevcut Türk varlığını “*küçük bir koloni*” şeklinde tarif etmektedir. Bkz. Özter, *a.g.e.*, s. 75.

ilişkileri hakkında bilgi sahibi olsak da adada külliyetli Türk nüfustan ziyade ticaret maksadıyla gelip giden kişilerin varlığından söz etmek mümkündür³². Bu da etkin bir nüfus varlığı anlamına gelmez.

Bu durumda, ders kitabındaki anlatımda konuşan “biz”in kim olduğu sorusu kendiliğinden gündeme gelecektir³³. Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs adasını fethetmesini “Osmanlılar Kıbrıs’a geldi” şeklinde ifade eden “kişi” yahut da “toplum” kimdir; hangi millete ve dine mensuptur, hangi dili konuşmaktadır, Kıbrıs’taki mevcudiyetinin başlangıç tarihi nedir? Bu ve benzeri soruların cevabı yanlış anlama ve değerlendirmelere meydan verilmemesi adına mutlaka açıklanmalıdır. Burada, kitabın, tarihe karşı duruş yerine mekân olarak Kıbrıs’ı seçtiği görülmektedir. Anlatım da açıkça bu istikamettedir. Anlatımdan, özne durumundaki kişinin, Anadolu’dan “gelen” veya “bakan” değil; Kıbrıs’tan bakan biri olmak eğiliminde olduğu açıkça görülmektedir. Fakat bir şeyin burada mutlaka altı çizilmelidir. O da, Kıbrıs’taki Türklerin Anadolu’dan “geldiği” gerçeğidir³⁴. Bu konuda tarih kaynakları yeterli bilgiyi kolayca vermektedir³⁵. Burada kitap açıkça sıkıntıya düşmektedir. Zira anlatımı yapan kişi, eğer Kıbrıs’a sonradan geldiği halde bu geliş öne plana çıkartmaktan kaçınan bir tarih anlayışı ve duruş yeri sergilerse, o zaman tarihin “öznesi” değil, “nesnesi” olmayı kabul etmiş duruma düşeceği muhakkaktır. Bu durumda tarih oluşturma konusunda inisiyatif diğer tarafa teslim edilmiş gibi bir hâl ortaya çıkacaktır. Her şey bir yana, bu

³² Osman Turan, “Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri”, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul 1980, s. 225-226; Gülay Ögün, “Kıbrıs’ta İslâm Hâkimiyeti Ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs İle Ticaret İlişkileri”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 29-35; Abdülkadir Yuvalı, “Selçuklular Döneminde Kıbrıs’ın Anadolu İle Siyasi Ve Ticari İlişkileri”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 32. Mağusa’nın fethinden sonra Lala Mustafa Paşa ile Vendikli komutan Bragadini arasında geçen konuşmada “elli müslüman esirin akıbeti” konusunda gerçekleşen konuşmada zikredilen kişilerin Türk olduğu düşünülecek olursa bu da oldukça az bir topluluğu ifade eder.

³³ Kıbrıs Rum tarih tezi, Kıbrıs Türklerinin kökenini genellikle din değiştirerek (müslüman olan) Rumların soyuna dayandırır. Bkz. Bryant, *a.g.e.*, s. 11.

³⁴ Kıbrıs’ın Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethi ve fetihten sonra adada tatbik edilen idare sistemi hakkında bkz., Halil İnalçık, “Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 59-77; Cengiz Orhonlu, “Osmanlı Türkleri’nin Kıbrıs adası’na Yerleşmesi (1570-1580)”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 91-97; Halil İnalçık, “The Recent History of Cyprus”, *First International Congress on Cypriot Studies (20-23 November ’96)*, Gazimağusa 1996, s. 27,28.

³⁵ Halil İnalçık, “Kıbrıs Fethinin Tarihî Manası”, *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara 1964, s. 21 ve devamı.; Aynı yazar, “Kıbrıs’ta Türk İdaresi Altında Nüfus”, *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara 1964, s. 43 ve devamı; Orhonlu, *a.g.m.*, s. 91-97.

yaklaşım tarzının kaçınılmaz bir sonu, bilinçsizliği ve köksüzlüğü de beraberinde getirmesi ihtimalinin yüksek olmasıdır.

Kıbrıs Tarihi 2 kitabıyla Kıbrıs tarihi okutulan öğrencinin zihninde “benim atalarım Türk kökenli değildir, haliyle ben de Türk olmayabilirim veya değilim” şeklinde bir anlayış yerleşecektir. Bu noktadan itibaren öğrenci ciddi anlamda kimlik problemi içine düşecektir. Ataları Türkiye’den gelmemişse kendisi doğal olarak Türk asıllı olmayacaktır. Öte yandan, bugün Türk ise muhtemeldir ki, tarihin karanlık devirlerinde kimliği zorla Türkleştirilmiş olmalıdır. Bunun ise tarihi hakikat ile ilgisi yoktur³⁶. Bu tarz anlatımın yol açabileceği diğer bir öğrenme mahsuru da, öğrenci kendisi Türk ise, kitaplarda özellikle tarihin diğer aktif öznesi durumunda takdim edilme eğilimi hissedilen Rumların kimler olduğu ve benzeri sorular girdabının içine düşecektir. *Kıbrıs Tarihi 2* ve *Kıbrıs Türk Tarihi I* kitaplarında sıkça “*Kıbrıslılar*”, “*Kıbrıs’ın yerli halkı*” ve “*Kıbrıs’ın yerli halkı olan Ortodoks Hıristiyanlar*” gibi ifadelerin kullanılmış olması, tespit edilen mahsurları destekleyecek mahiyettedir. Henüz ergenlik dönemine girmiş öğrencilerde bu tarz bir kimlik endişesi oluşturmakla onlara ne kazandırılacağı ve bu bilinç kirlenmesiyle nasıl bir toplum ve dünya görüşüne sahip olmalarının amaçlandığı açıkça belli değildir; bu durum gözden ırak tutulmamalıdır³⁷.

b) Fetih mi? Amacı Belirsiz Bir Geliş mi?

Kıbrıs’ta son zamanlarda çeşitli mahfillerde dile getirilen, fakat ilmi bir temele oturtulmaktan ziyade ideolojik, siyasi-entellektüel endişelerle dile getirilen “Kıbrıslılık” kimliğine bazen açık bazen gizli atf yapılmakta, bir zemin oluşturulmaktadır. Bu, ders kitabında yer alması gereken doğru bir tavır değildir.

Kıbrıs Tarihi 2 kitabının 2004 yılındaki ilk baskısını takiben 2005 yılında yapılan ikinci baskısında, zikredilen “*Neden Geldiler?*”

³⁶ Bkz. İnalçık, “The Recent History of Cyprus”, *First International Congress on Cypriot Studies (20-23 November’96)*, Gazimağusa 1996, s. 28.

³⁷ Gelişim uzmanları, bu dönemi, bireyin “ben kimim?” sorusunu sorduğu dönem olarak görürler. Nitekim bu soruya başarı ile verilen cevabın ergenin daha önceki çatışmalarına sağlıklı çözüm üretmesine dayalı olarak ortaya çıktığı ve bu dönemin insan yaşamında en önemli dönemi teşkil ettiğini Erik Erikson kaydetmektedir. Bireyin daha önceki dönemlerde karşılaştığı çatışmalar, özellikle temel güven duygusunu geliştirmesinde, güçlü bir bağımsızlık, yeterlik ve hayatını kontrol etme açılarından önemli görülmektedir. Bütün bu güçlükleri atlatan ergenin yüzleşmesi gereken şey kimlik krizidir. Bu kriz, bireyin tüm yaşantısında karşılaştacağı en önemli çatışmadır. Bkz. Ayşegül Ataman, “Gelişim, Kurumlar ve Kavramlar”, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara 2003, s. 34.

şeklindeki başlık değiştirilerek “*Osmanlıların Kıbrıs’a Geliş Nedenleri*”ne çevrilmesi de bu anlamda bir değer taşımaz. Zira mana itibarı ile öncekinin aynısıdır. İlk başlıkta açıkça görülen menfi manada, yerli duruş noktasından sorgulayıcı, ötekileştirici tavır bu başlıkta aynı duruş yerinden olmak üzere ve ilaveten “*geliş*”i anlamlandırmaya çalışan bir bakışı yansıtmaktadır.

Her iki halde de tercih edilen başlıklar, açıkça, Kıbrıs Türklerini Osmanlı ve Anadolu köklerinden ayrı bir toplumsal varlık gibi takdim etmektedir. Anlatımda böyle bir ifadenin tercih edilmesinin, öğrencilerin Anavatan Türkiye ile olan manevi bağlarını örseleme ihtimali oldukça yüksektir. Hâlbuki üniteye “*Osmanlıların Kıbrıs’ı fethi*” şeklinde bir başlık tercih edilebilirdi. Böylece Türk devlet felsefesinin temel kavramlarından olan fetih müessesesinin geleneksel siyasî-toplumsal ve hukukî derinliğine müracaat edilerek konu hem bakış açısı ve hem de içerik bakımından sıkıntıya düşülmeksizin ortaya konulabilirdi³⁸.

Kıbrıs Tarihi dersleri için her sınıf için ayrı ayrı kaleme alınmış diğer kitaplar , tarihi hadiseleri tarif etmek için kullanılan kavramlar esas alınarak incelendiğinde, fethin ifade edilmesinde niçin sıkıntıya düşüldüğü sorusunun cevabı ortaya çıkmaktadır. Meselâ, Liseler için hazırlanan *Kıbrıs Türk Tarihi I* isimli kitapta, batı dünyasına yönelik, Türklerin ve diğer doğulu toplumların askeri faaliyetleri çok yerde “*ele geçirmek*” kavramı ile izah edilirken buna karşılık, Büyük İskender’in askeri faaliyetlerinin ise fetih kavramı ile ifade edildiği görülmektedir³⁹. Bu basit örnek her ne kadar genellemeye müsait gibi görünmese de, aslında kitapların yazımında kullanılan terminolojinin tercihi konusunda zaafı bulunduğu ihtar etmesi açısından burada zikredilmesi uygun görülmüştür. Hatta metin içinde fetih kavramının zaman zaman kullanılması da açıkça bu zaafı ortaya koymaktadır.

Kitaplardaki kavram kargaşası, hadiselerle yaklaşım tarzı, zikredilen “*Kıbrıslılık*” bilincinin yerleştirilmesine matuf yanlış anlamalara meydan verecek niteliktedir. Keza kitabın “*İngilizler Kıbrıs’ta*” başlığıyla kaleme alınan dördüncü ünitesinde bir vesileyle açıkça kınama anlamı çerçevesinde “*milliyetçi eğitim sistemi*”, “*milliyetçi eğitim*”, “*Kıbrısın bir Türk yurdu olduğu öğretiliyordu*”⁴⁰ gibi ifadeler, kitapta yer alan terminoloji kargaşasının bir kalem hatasından ileri gelmediğini, aksine bir siyasi ideolojinin tesiriyle kaleme alındığını göstermektedir.

³⁸ Bu şekilde, son yıllarda fetih kavramı üzerinde Kıbrıs’ta siyaseten oluşturulmuş menfi anlam da ortadan kaldırılabilirdi.

³⁹ *Kıbrıs Türk Tarihi I (Liseler İçin Tarih Kitabı)*, İstanbul 2006, s. 1,10.

⁴⁰ *Kıbrıs Tarihi 2*, s. 65.

Kitaplardaki ifade kusurları, öğrenciler üzerinde, tarihin çelişkiler yumağı bir uğraş alanı şeklinde algılanması riskini ortaya çıkarmaktadır. Bu ise, tarih eğitiminden arzu edilen fayda değildir⁴¹.

c) Sürgün Usulü'ne Dair

“...Osmanlı Devleti yöneticileri, adanın şenlendirilmesi için özellikle Anadolu'dan Kıbrıs'a sürgün fermanıyla Müslüman Türkleri göçürmüşlerdir”⁴² cümlesinde “sürgün” tabirinin ne manada kullanıldığı izah edilmeksizin, anlatıma devam edilmiştir. Kitabın sonuna eklenen sözlük kısmında da bir sürgün kavramı açıklanmamıştır. Bu durumdan ilk bakışta sürgün kavramına bir önem atfedilmediği sonucu çıkarılabilir. Devam eden anlatımda başlangıçta ne mana ifade ettiği açıklanmamış olan sürgün kavramına olumsuz anlamın açıkça yüklenmesi çözümlenmesi gereken bir mesele oluşturmaktadır. Sürgün, burada suçluların Kıbrıs'a gönderilmeleri olgusunu karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Böylece öğrencinin aklında menfi anlam çıkartabileceği şekilde sürgün kavramı açıkta bırakılmıştır.

Kıbrıs Tarihi 2 kitabında, Kıbrıs adasına sürgün edilen kişiler hakkında bilgi verildikten sonra, adaya kaç kişinin iskân edildiği ve bu “durumun, *Kıbrıs Adası'nın canlandırılması için ilk yıllarda uygulanan*”⁴³ tespiti yapılmıştır. İlerleyen cümlelerde sürgün kavramı yine izah edilmeksizin konuya yeni bir boyut kazandırılarak “*daha sonraki yıllarda Osmanlı Devleti çeşitli adı suçluları veya görevlerinde usulsüzlük yapan devlet görevlilerini ya aileleriyle ya da yalnız olarak adaya sürmüştür*”⁴⁴ denilmektedir. Buraya kadar sürgün kavramının anlamı açıklanmaksızın sürdürülen anlatımlar, sürgün kavramına yüklenen olumsuz anlamı gözden kaçan basit bir ifade hükmünden çıkartmaktadır. Zira açıkça “sürgün” kavramına olumsuz anlam yüklenerek eksik bilgi yüklemesi yapılmaktadır.

⁴¹ Eğitim uzmanları, çocuğun görüşü ve kelimenin bilinen anlamının kavramsal yapılar içine katılarak, çocuğun mantıklı ve tutarlı şekilde dünya görüşüne sahip olmasının sağlanacağını vurgularlar. Burada karşılaşılabilecek olan başlıca güçlük, çocuğun sahip olduğu görüşün bilimsel görüş veya bilgi ile uyumaması durumudur. Bu durumda öğrencinin bilgisi üzerine yeni bilginin inşa edilmesi ve öğrencinin sahip olduğu bilginin yanlış olduğunun öğretilmesinin zorlaştığı kabul edilmektedir. Bkz. Osborne, R. J. and Gilbert, J. K., “A Technique for Exploring Students Views of the World”, *Physics Education*, Vol.:15, U.K., 1980, pp. 376-379.

⁴² *Kıbrıs Tarihi 2*, s. 13.

⁴³ *Kıbrıs Tarihi 2*, s. 14.

⁴⁴ *Kıbrıs Tarihi 2*, s. 14.

Burada meselenin tahlilinden önce, Kıbrıs'a sürgün konusunun açıklığa kavuşturulması için, sürgün kavramının cezai manada kullanımına dair bir husus vurgulanmalıdır: Nitekim XVIII. yüzyılda, 1726-1750 yılları arası sicil kayıtlarına nazaran, suç işledikleri için Kıbrıs'a sürgün edilen kişiler hakkında 84 kayıt vardır. Bu kayıtlardan 21 tanesinde suçlular affedilmişlerdir⁴⁵. 1839-1856 yılları arasında yine bir örnek oluşturması açısından, İstanbul'dan muhakeme edildikten sonra 113 kişi belli sürelerle kalmak şartıyla Kıbrıs'a sürgün edilmiştir. Bunlardan bir kısmı hapishane manasında *kal'a-bend* ve adada herhangi bir yerde ikamet üzere *cezire-bend* olarak buraya gönderilmişlerdir⁴⁶. Bu durum sürgün kavramının kullanımında mutlaka gözetilmesi gereken bir içerik ayrımını işaret etmektedir.

Sürgün, gerek hukukî ve gerekse insanî boyutuyla Osmanlı sosyo ekonomik yapısında sahip olduğu önemine binaen müstakil çalışmalarda ele alınmıştır⁴⁷. Bir yerden uzaklaştırılma, zorla göç ettirilme ya da siyasi iktidarın bir topluluk veya bireyi başka bir yere zorla iskân ettirmesi anlamında kullanıldığı gibi suçluların cezalandırılmaları için de kullanılmıştır. Özellikle yeni fethedilen bölgelerin iskân edilmesi ve ıssız bölgelerin “şenlendirilmesi” amacıyla sürgünlerin yapıldığı bilinmektedir. Devlet, lüzum gördüğünde reayayı kalıcı olarak yerleşmek üzere icap eden bölgelere toplu halde sürgün edebiliyordu⁴⁸. Ancak zamanla sürgün yerlerine insanların kolayca gitmelerini sağlamakta

⁴⁵ Özkul, *a.g.e.*, s. 238-239. Burada verilen 84 rakamının suçların tafsilatlı anlatımı kısmında verilenlerden on adet fazla çıkması basım veya hesaplama hatasından ileri geldiği düşünülmektedir. Hal böyle olunca toplam 74 kayıttan 21'i affedilmiş durumda gözükmektedir. Bu da %28.37 gibi bir af oranı vermektedir.

⁴⁶ Celâl Erdönmez, “Şer'iyye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2004, s. 57-65. Bu dönemde Kıbrıs'a sürgün edilen kişilerin bir kısmı da çeşitli sebeplerle affedilmişlerdir.

⁴⁷ Sürgün metodu hakkında temel bir çalışma için bkz., Ömer Lütü Barkan, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İktisad Fakültesi Mecmuası*, Cilt: XI., İstanbul 1949-1950, s. 525-561. Genel olarak Osmanlı devrinde tatbik edilen sürgün cezaları hakkında yapılmış müstakil bir çalışma için bkz. Kemal Daşcıoğlu, “Osmanlı Devleti'nin Sürgün Siyaseti (XVIII. Yüzyıl)”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2004.

⁴⁸ Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra adaya sürgünler yapılmıştır. Adaya iskân edilecek reayada bazı özellikler aranmış ve gelmelerini teşvik etmek için de bazı muafiyetler uygulanmıştır. Diğer yandan İstanbul'un alınışından sonra Anadolu'dan müslüman ahali ile birlikte fethedilen yerlerden gayrimüslimlerin de benzer şekilde buraya getirilerek iskân edilmiştir. Mesleâ, Trabzon'un Osmanlı idaresine geçmesinden sonra şehrin bütün Rum ileri gelenleri Anadolu'nun muhtelif yerlerine sürgün edilerek iskân edilmişlerdir. Daşcıoğlu, adı geçen tez, (*a.g.t.*), s. 25.

80 *Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarında Osmanlı Devrinde Kıbrıs'a Yapılan Sürgünlerle İlgili Bazı Tespitler*

zorluklarla karşılaşmaya başlandı⁴⁹. Nitekim ahaliden alışılmış düzenlerini bozarak gönüllü olarak sürgün gidenlerin sayılarında önemli oranda azalmalar olurken, bazı köylerin sürgün emrine icabetten kaçınarak etraf bölgelere dağıldıkları görülmüştür⁵⁰. Sürgün göndermek mecburiyetinde kalan bölgelerin, işsiz veya topluma zararlı kimseleri seçerek öne sürmeleri sebebiyle sürgün kavramının, suçluların cezalandırılması anlamında kullanılmaya başlandığı görülmektedir⁵¹. Ancak konu açısından burada dikkat çekilmesi gereken husus, kavram olarak sürgünün cezai anlamda kullanılmaya başlanmasının devletin bir tercihi değil, tam tersi sürgüne tabi olan bölgeler ahalisinin tercihi şeklinde ortaya çıkmış olmasıdır.

Ömer Lütfi Barkan'ın ifadesiyle sürgün, sistemli bir şekilde yapılan tehcir ve yerleştirme usullerinin diğer adıdır⁵². Bu usul, kuruluş devrinde büyük ölçüde kullanılmıştır. Devlet lüzum gördüğü zaman mükellefiyetleri olmayan halk üzerine mükellefiyetler koyduğu gibi, onları icap eden yerlere yerleşmek üzere gönderebilirdi. Her köy ve kasaba büyüklüğüne göre on haneden bir veya iki hane olmak üzere sürgün çıkarmak mecburiyetinde kalırdı⁵³. İşte, Kıbrıs adasına sürgün yapılmasına dair bilgi, bu usulün Rodos Adası'nın fethinden sonra tatbik edildiği şekliyle bir nevi insan vergisi şeklinde bazı kimselerin sürgün edilmesi usulü, Kıbrıs adasında da tatbik edildiği şeklindedir⁵⁴. Nitekim

⁴⁹ Âşık Paşa-zade sürgün olayının onur kırıcı olduğunu, ancak bir yerin imarı ve mamur hale gelmesi için bu yöntemin padişahlar tarafından uygulandığını ifade eder. Bkz. Bkz. Halime Doğru, "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti", *Türkler*, C. XIX, Ankara 2002, s. 169.

⁵⁰ Bkz.. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World 1571-1640*, New York 1992, s.221-222.

⁵¹ Daşcıoğlu, adı geçen tez, a.g.t., s. 25. Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyaleti: Yönetim, Kilise Ayan ve Halk (1750-1800)*, Gazimağusa 2000. Erdönmez, a.g.t., Isparta 2004.

⁵² Orhonlu, a.g.e., s. 28. Ayrıca bkz.. 7 numaralı dipnot.

⁵³ Bu anlatım tarzı, *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında "her on haneden bir hane hesabı üzerine" şeklinde yer alır. Bkz. *Kıbrıs Tarihi 2*, s.13. Kaynakların anlatımı da bu istikamettedir. Ancak, burada zikredilen hane kavramının kullanımından kaynaklanan hesaplama sisteminde, gözden kaçan bazı hususlar olabileceği düşünülmektedir. Çünkü "hane" bazı kayıtlarda yalın halde kullanılırken bazılarında ise "hane-i avarız" şeklinde geçmektedir ki bunlar farklı kavramlardır. Kıbrıs'a gönderilecek hanelerin hesaplanmasıyla ilgili Jennings'in de dile getirdiği tereddüt bu meseleden ileri gelmektedir. Aksi halde, her on haneden bir hane hesabı, sürgün çıkartılacak yerleşim yerlerinin nüfuslarının %10'una tekabül eder ki bu pek mümkün gözükmemektedir. Bkz. Jennings, a.g.e., s. 222-223. Bu konu ayrı bir çalışma konusu olması hasebiyle burada sadece zikredilmekle yetinilecektir. Bkz. *Kıbrıs Tarihi 2*, s.13.

⁵⁴ Orhonlu, a.g.e., s. 28.

ilgili sürgün kayıtlarında reayanın Kıbrıs adasına göçünü teşvik mahiyetinde propaganda yapılmıştır.

İmparatorluk topraklarına fetih yoluyla katılan bölgelere nüfus naklinde tatbik edilen yöntemlerden birisi olan sürgünde amaç iskândır. Başlangıçta Rumeli topraklarının şenlendirilmesi⁵⁵ çerçevesinde bu usulün tatbik edildiği kaynaklarda açıkça ifade edilir. Bu amaçla, bazen dinî zümrelerin yeni fethedilen yerlerin şenlendirilmesi maksadıyla gönderilmeleri, dinî ve sosyal müesseselerin oluşturulması da iskânın başarılı şekilde gerçekleşmesinin ilk adımı olarak değerlendirilmektedir⁵⁶.

Tapu Tahrir defterlerinde, sürgünlerin idarî ve hukukî statüleri ve uymaları gereken kanun maddeleri açıkça belirtilmiştir. Meselâ, Pravadi kazasında (Dobruca bölgesi) 1025 sürgün hanesinin bağlı olduğu “sürgünler zeameti” ayrı bir idari birim olarak kurulmuştur. Vergi mükellefiyet ve muafiyetleri ayrıntılı biçimde yazılmıştır. Yine Silistre kanunnamesinde, sürgünlerin hakları I. Selim tarafından “*benim sürgünümüdür*” kaydıyla korunmuştur. Bu dönemde, sürgün hukuku içerisinde değerlendirilen kişilerin, haklarının korunmasına hassasiyetle yaklaşıldığı, bir kişinin sürgünden sayılabilmesi için Anadolu’dan gelmiş olması ve hakiki sürgünün akrabasından bulunması gerekmektedir. Rumeli’den gelenlerle kâfir iken Müslüman olup sürgünlere katılanların sürgünlere tanınan haklardan yararlanmasına izin verilmemiştir⁵⁷. Bu durum, sürgün kavramının ders kitaplarında yer alan şeklinin isabetsizliğini ortaya koymak için yeterlidir.

Sürgün kavramının Osmanlı terminolojisinde ifade ettiği anlam, Kıbrıs üzerine yapılan çalışmalarda da tespit edilmiştir.⁵⁸ Nitekim Osmanlı Türklerinin Kıbrıs adasında yerleşmeleri hakkında yaptığı değerlendirmede Cengiz Orhonlu, sürgün kavramının “*bir yerden insan naklinin kelimenin telkin ettiği gibi zorla olmayıp, yeni fethedilen topraklarda daha iyi hayat yaşamayı arzu eden kimseler arasından seçilerek yapılmakta*” olduğuna işaret etmiştir⁵⁹. Sürgün kavramının diğer manası ise, fethedilen toprakların şenlendirilmesi maksadıyla oraya nüfus ihracı anlamındadır. Bu manada sürgün kavramı yalnızca Osmanlı İmparatorluğu tarafından değil Doğu Roma İmparatorluğu tarafından da

⁵⁵ Şenlendirme, meskun ve mamur olmak, kesb-i umran etmek anlamındadır. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul 1989, s. 787. Devlet bu yöntemle -şenlendirme- bir taraftan Rumeli’nin iskânı ve şenlendirilmesi işini gerçekleştirirken diğer taraftan Batı Anadolu’daki nüfus yoğunluğunu azaltıp asayişini sağlıyordu. Bkz. Doğru, a.g.m., s. 169.

⁵⁶ Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, İstanbul Hamle Yayınevi, s. 31-34; Barkan, “Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, S. II, İstanbul 1942.

⁵⁷ Doğru, a.g.m., s. 169-170.

⁵⁸ Daşcığlu, a.g.t..., s. 25.

⁵⁹ Orhonlu, a.g.m., s. 93.

kullanılmıştır. Nitekim Osmanlılar ve Bizanslılar arasında yüzyıllarca devam eden savaşların sonucunda hükümetlerin boşalmış ve tahrip olmuş yerlere insanları yerleştirerek buraları yeniden iskân etmek amacıyla sürgün sistemini kullandıkları bilinmektedir.

Fetihten sonra Kıbrıs'ta iskâna tabi tutulanların hangi şartlarda adaya nakledildiğinin tespiti zaruretine vurgu yapılmış ve fethedilen yeni toprakların bugünkü manada sürgün yeri olarak telâkki edilmek yerine, fethedilen yörenin *şenlendirilmesinin* hedeflendiği açıkça ortaya konulmuştur⁶⁰. Bu durum, Kıbrıs'ı konu alarak yazılmış tarih tezlerinde de açıkça izah edilmiştir. Ancak, kavramın *Kıbrıs Tarihi 2* ders kitabında izah edilmeksizin kullanılması, açık bir ihmaldir. Devam eden cümlelerde, sürgün kavramının, suçlu bulunan devlet memurlarının Kıbrıs'a nakledilmeleri şeklindeki anlatımla sözlük anlamına vurgu yapılmıştır. Kitap kaleme alınırken ilgili kaynakların, en azından doktora tezlerinde yazılı olan kısımlarına itibar edilmemiştir⁶¹.

Kıbrıs Tarihi 2 kitabında Kıbrıs'a sürgün edilen kişilerin kötü şöhret sahibi kişiler olduğu açıkça ima edilmiş olmasına rağmen kaynaklar bunun aksini ortaya koymaktadır. Nitekim Kıbrıs'a sürgün olarak gönderilecek kişilerin ahlâkî durumları hakkında ve kanuna aykırı fiilleri bulunmadığına dair iki kefil bulunması şartı aranmış ve bu konuda gayret sarf edilmiştir⁶². Bu kişiler kefil oldukları şahsın ahlâkî durumu ve kanuna aykırı fiilleri olmadığını belirterek sürgün yazılacakların güvenilir kimseler olmalarını temin etmişlerdir⁶³. Kaynaklarda zikredilen bu

⁶⁰ Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Politikası", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Gazi Mağusa 1991, s. 58.

⁶¹ Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyâleti: Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*, Gazimağusa 2000; Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-ekonomik Tarihi (1726-1750)*, İstanbul 2005.

⁶² Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs Adası'na Yerleşmesi (1570-1580)", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 95; Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Politikası", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Gazi Mağusa 1991, s. 58; Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-ekonomik Tarihi (1726-1750)*, İstanbul 2005, s. 41; Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyâleti: Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*, Gazimağusa 2000, s. 27; Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World 157-1640*, New York 1992, s.222. Kıbrıs Tarihi 2 kitabını hazırlayan kurul üyeleri içerisinde bulunan Ali Efdal Özkul, burada zikredilen doktora tezinde bizzat kendisinin ifade ettiği, Kıbrıs'a gönderilecek kişilerin her hangi bir ahlâkî ve hukukî problem arz eden duruma konu olmadıklarının iki kefile tespit edilmesi şartına bağlı olduğunu belirtmesine rağmen, anılan *Kıbrıs Tarih 2* kitabında bu bilgi göz ardı edilmiş ve tamamen yanlış bir kanaat ortaya konmuştur.

⁶³ Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs adası'na Yerleşmesi (1570-1580)", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 95.

durum, Kıbrıs'a kötü şöhretli kişilerin adeta sürgün edildiği şeklindeki bilgiyi açıkça çürütmektedir.

Kıbrıs Tarihi 2 kitabında aşağıdaki paragraf yazılmamış olsaydı bu anlatımın kusurlu olmadığı düşünülebilirdi: “*Hatta (Kıbrıs) XVII. yüzyılın son yarısı ile XVIII. yüzyılda daha çok emirleri dinlemeyen ve yerleşik ahaliye zarar veren aşiretlerin sürgün yeri olarak kullanılmıştır...*”⁶⁴. Bu cümlede ifade edildiği şeklide Kıbrıs'ın söz konusu yüzyıllarda aşiretlerin sürgün yeri olarak kullanıldığı hükmü hatalıdır. Zira aşağıda izah edileceği gibi, XVI. Yüzyıl sonlarına kadar devam eden Kıbrıs'a nüfus sevkıyatı çerçevesinde konar-göçer aşiret mensuplarından da istifade edilmesi⁶⁵, daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Ancak, XVII. yüzyılın son dönemlerinde (1691-1696) tatbik edilen iskân siyaseti çerçevesinde Kıbrıs adası aşiret iskân edilen mahaller içerisinde yer almamaktadır.

Kıbrıs'a, yerleşik düzene geçmeye direnen, hukuk düzeninin dışına çıkıp huzursuzluk kaynağı olan aşiretlerin iskân edilmek üzere sürüldüklerini ifade ederken sürgün politikalarının yalnızca Kıbrıs'a yönelik uygulandığını iddia etmek doğru bir ifade olmaz. Zira Osmanlı Devleti hemen hemen İmparatorluğun her bölgesine sürgün yapmıştır⁶⁶.

İskân amacıyla nüfus nakli anlamı dışında olmak üzere, ceza hukuku çerçevesinde, Kıbrıs'tan dışarıya sürgün söz konusu olduğu gibi Kıbrıs içinde de bu ceza uygulanmıştır⁶⁷. Devletin, özellikle muhkem kaleleri olan adaları suçluların cezalandırılması maksadıyla bir tür hapisane olarak da kullanıldığı bilinmektedir. *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında, Kıbrıs'ın özel durumlar sebebiyle suçlu sevk edilen diğer adalar gibi değerlendirildiği yazılmaksızın Kıbrıs'a bu şeklide vurgu yapılması doğru değildir.

ç) Osmanlı Devri'nde Kıbrıs “Adeta Bir Sürgün Yeri” miydi?

Osmanlı Devleti'nde bir bölgenin nüfusunu arttırmak için, iskân maksadıyla yapılan sürgünün, cezalandırma maksadıyla yapılan

⁶⁴ *Kıbrıs Tarihi 2*, s.15.

⁶⁵ Jennings, a.g.e., s. 222.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.. Daşcıoğlu, a.g.t..

⁶⁷ Kıbrıs'ta suç işleyen bazı kişilerin ada dışına sürgün edildikleri bilinmektedir. Meselâ, Kıbrıs'ta yolsuzluk yaptıkları görülen memurlardan Kıbrıs varidat kâtibi Nuri ile sandık yazıcısı Marko Antono isimli kişiler zimmeterine öşür bedeli geçirdikleri mahkeme kararıyla sabit olduğundan görevden azledilmişler ve İstanköy Adası'na birer sene kalmak üzere sürgün edilmişlerdir. Bunun yanında Kıbrıs'ta suç işleyen bazı kişilerin yine ada içerisinde sürgüne tabi tutuldukları bilinmektedir. Meselâ, Mehmed ve Osman isimli kişiler, gece vakti, Kıbrıs hanedanından Müftüzâde Ahmed ve Hacı Mehmed'e saldırdıkları için, ömür boyu kalmak kaydıyla Limasol Kazası'na sürülmüşlerdir. Bkz. Erdönmez, a.g.t., s. 66.

84 *Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarında Osmanlı Devrinde Kıbrıs'a Yapılan Sürgünlerle İlgili Bazı Tespitler*

sürgünden ayırt edilmesi gerekir⁶⁸. Devlet, muhtelif zamanlarda suçluları ülkenin farklı bölgelerine sürgün etmiştir. Kıbrıs bu çerçevede sürgün gönderilen yerlerden biridir⁶⁹. Ancak, *Kıbrıs Tarihi 2* kitabındaki anlatımda, cezai manada sürgünün yalnızca Kıbrıs'a yapıldığı görülmektedir ki bu durum mevcut kaynaklara aykırıdır. “XVIII. yüzyıldaki belgelerden Osmanlı Devleti idarecilerinin Kıbrıs adasını adeta bir sürgün yeri olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Söz konusu yüzyılda Mağusa kalesi ise, imparatorluğun en azılı suçlularının gönderildiği kalelerden biridir”⁷⁰. Burada, açıkça sürgünün ne maksatla kullanıldığı ifade edilmektedir. Hatta öğrencilere aktarılan bilginin ne denli doğru olduğunu vurgulamak için, orta ikinci sınıf öğrencisinin anlayıp anlayamayacağı başka bir tartışma konusu olabilecek, “belge” ifadesine yer verilmiştir. Böylece öğrenci, hiç şüphe etmeksizin bu bilginin doğruluğuna ikna edilmeye çalışılmıştır.

Burada ifade edilen belge kavramının da murad edinilen mananın ortaya çıkmasına yeterli olmayacağı düşünülmüş olmalı ki mana “adeta” denilerek ısrarla vurgulanmıştır. Hâlbuki Osmanlı arşivinin milyonlarca belge ihtiva ettiği, sözü edilen XVIII. yüzyılda, devlet hayatındaki teknik büro düzenlemeleriyle, sadaret makamının bu yüzyılda müstakil bir daire haline geldiği ve belge türü ile sayısında önemli artış olduğu vakidir. Cümlede ifade edildiği şekliyle adı zikredilen Osmanlı arşiv belgelerinin kaç tanesinin incelenmesi neticesinde bu hükme varıldığı sorgulanmalıdır. Kitap burada gayriilmî bir durum arz etmiştir. Nitekim belge kavramından neyin kastedildiği ve kaç adet vesikanın kullanıldığını buradaki anlatımdan çıkartmak mümkün değildir. Ayrıca, XVIII.

---

⁶⁸ Özkul, a.g.e., s. 238. Özkul, eserinde sürgün kavramının bu iki farklı anlamlarını birbirinden ayırt ettiği, cezalandırma maksatlı sürgün ile bir bölgenin nüfusunu artırmak için o bölgeye yapılan sürgünün birbirinden farklı olduğunu ve Kıbrıs'a bu şekilde suçlu oldukları için sürgün edilen kişiler hakkında 84 kayıt mevcut olduğunu zikrettiği halde, *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında bu ayırımı yapmamakla böylesine önemli bir ayrıntının gizlenmesi gibi bir anlamın ortaya çıkmasına uygun zemin oluşturmuştur. Çünkü kendi eserinde de açıkça zikredildiği gibi bu sürgünler münferid olaylardır. Bkz. Özkul, a.g.e., s. 238.

⁶⁹ Nitekim XIX. yüzyılda, İstanköy, Sakız, Rodos adası gibi Kıbrıs'a da muhtelif suçlardan hüküm giymiş kişiler gönderilmiştir. İstanbul başta olmak üzere imparatorluğun muhtelif bölgelerinde suç işleyen kişilerden Kıbrıs'a sürgün cezasına çarptırılanlar; cezaları Meclis-i Vâlâ-i Ahkâm-ı Adliye'de onaylanan hükümlülerin adaya gönderilmişlerdir. 1839-1856 yılları arasında adaya toplam 113 kişi belli sürelerle kalmak şartıyla sürgün edilmişlerdir. Bunlardan bir kısmı hapis anlamına gelen *kal'a-bend* ve ve çoğunluğu da daha serbest bir mahkûmiyet hayatı ifade eden *cezire-bend* olarak buraya gönderilmişlerdir. Bkz.. Erdönmez, a.g.t., s. 57.

⁷⁰ *Kıbrıs Tarihi 2*, s.15.

yüzyıldaki durum hakkında bilgi veren bir eserde, “*ancak araştırılan dönemde -1726-1750- Kıbrıs adasına sürülmüş bir aşiretin kaydına tesadüf edilmemektedir*”⁷¹ şeklindeki ifadenin yer alması, ilgili eserin müellifinin *Kıbrıs Tarihi 2* kitabının yazım komisyonunda yer alması garip bir durumu ortaya çıkartmaktadır. Ders kitabında yer alan bilgiye kaynaklık eden belgelerin künyeleri verilmediği gibi, ilgili eserde de böyle bir bilgi yer almamaktadır. *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında kullanıldığı şekliyle “*belge*” lafzının içi boştur.

Zikredilen, “*XVIII. yüzyıldaki belgelerden*⁷² *Osmanlı Devleti idarecilerinin Kıbrıs adasını adeta bir sürgün yeri olarak gördükleri anlaşılmaktadır*” cümlesi Ortaokul II. sınıflar için hazırlanan kitapta yer aldığı halde Lise I. sınıflar için yazılan kitapta yoktur. Bu cümlelerin geçtiği paragraf her iki kitapta da aynen yer almıştır. Ancak, üst sınıflar için yazılan kitapta işaret edilen cümle çıkartılmıştır. Bu durum, *Kıbrıs Türk Tarihi I: Liseler İçin Tarih Kitabı*'nin sunuş kısmında yer alan “*kitapta yer alan her bilgi bir tarihi belge niteliği taşımaktadır*”⁷³ cümlesi çerçevesinde değerlendirilmelidir⁷⁴.

İlgili eserlerde Ortaokul II. sınıf ile Lise I. sınıf öğrencilerin pedagojik düzeylerinin denk kabul edilmiştir. Bu yanlış bir hareket noktasıdır. Zira bunlar farklı özellikleri olan yaş gruplarıdır. Ortaokul II.

⁷¹ Özkul, *a.g.e.*, s. 238.

⁷² Burada zikredilen belgelerden neyin kastedildiğini anlamının bir yolu, *Kıbrıs Tarihi 2* kitabının son sayfalarında (sayfa 85-88) yer verilen kaynakçaya bakmaktır. Söz konusu kaynakçada basılmamış belgeler başlığı altında zikredilen Kıbrıs Şer'i Sicil Defterlerinin hangileri olduğu vurgulanmamıştır. Kıbrıs Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde (Şer'iyye Sicili olarak kayıtlı) 54 adet sicil defteri mahfuzdur. Bakınız Vergi H. Bedevi, “Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerinde Araştırmalar”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, s. 139. Bedevi'nin verdiği bu sayıya ilaveten Nuri Çevikel Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Arşivi'nde altısı bütün üçü de parça halinde toplam dokuz adet daha şer'iyye sicili tespit etmiş ve bu defterlerin tanıtımını da yapmıştır. Bkz. Nuri Çevikel, “KKTC Milli Arşivi Şer'iye Sicilleri” *Toplumsal Tarih*, Cilt: XIII, Sayı: 78, İstanbul 2000, s. 8-22. *Kıbrıs Tarihi 2* kitabının yazımına 2004 yılında başlandığı hesaba katılırsa bu defterlerin nasıl okunduğu açıklanmalıdır. Zira bir defterin okunması yaklaşık bir ila bir buçuk ay arasında değişen bir zaman almaktadır. 54 deftere ilaveten 9 defterin de okunması en iyi ihtimalle 54 ay, bu da yaklaşık 5 yıl alacağını hesaplamak zor değildir. Bu durumda zikredilen “Kıbrıs Şer'i Sicil Defterleri” ifadesinin bir mana ifade etmediği ortadadır. Keza Başbakanlık Osmanlı Arşivi başlığı altında toplam beş tasnif ismi verilmiştir. Bu arşiv vesikalarının Kıbrıs Adası'nın Osmanlı egemenliğinde bulunduğu yaklaşık 308 yıllık tarihinin yazılmasında yeterli olmayacağı, bilakis çok dar bir zaman dilimine dair vesikaları içerdiği özellikle vurgulanmalıdır. Bu durumda çok kısa bir zaman dilimi esas alınmak suretiyle bütün bir Osmanlı devri Kıbrıs tarihinin kaleme alınmıştır.

⁷³ Bkz. *Kıbrıs Türk Tarihi I: Liseler İçin Tarih Kitabı*, s. vi.

⁷⁴ *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında öğrencilere bilimsel olmayan bilgi verildiği, söz konusu cümlelerin, Lise kitabında yer alan paragrafın yazımından çıkartılmış olmasından da anlaşılmaktadır.

sınıf öğrencileri normal şartlarda 11-12 yaşlarında ve henüz kimlik oluşturma devrindedir. Bu yaş gurubundaki öğrencilerin, olumlu yaşantı deneyimleriyle, “kendilik ve farkındalık bilinci” edinerek sağlıklı bir şekilde bireyselleştikleri gelişim uzmanları tarafından ifade edilmektedir⁷⁵. Nitekim sağlıklı bireyselleşmenin de bu şekilde kimlik arayışının en akılcı ve anlamlı ürünü olduğu kabul edilir. Bu sebeple ergenin gerçekte kim olduğunu öğrenmesi ve hayatını toplumca kabul gören hedeflere yöneltme bilinci kazanması beklenir⁷⁶. *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında yer verilen bilgiler, genç adayı çocukların kimlik oluşturma süreçlerini olumsuz etkileyecek niteliktedir.

d) Kıbrıs'ta “Asayiş Sağlama” Çalışmaları

Kıbrıs Tarihi 2 kitabının sürgün konusunda ciddi manada çelişkiye düştüğü diğer bir paragrafta; “*Osmanlı Devleti Kıbrıs'a bu sürgünleri yaparken adanın büyük şehirlerindeki güvenliği sağlamak için çalışmıştır. Bunun için de Lefkoşa ve Mağusa kaleleri içerisinde yaşayan gayrimüslimleri, zanaat mensupları dışında kalanları, evleri Müslümanlar tarafından satın alınmak yöntemiyle kale dışına çıkartmıştır*”⁷⁷ ifadesi yer almaktadır.

Burada, ünitenin baş kısmında yer alan sürgün kavramına yüklenen menfi anlam henüz düzeltilmemişken, nasıl olup da ceza maksadıyla gönderilen kişiler ile adada güvenlik sağlanabileceği anlaşılarmamaktadır. Bu durum, kitabın ciddi bir çelişkisidir. Zira hem “*en azılı suçluları*” Mağusa kalesine göndermek ve hem de bu şehirde yaşayan gayrimüslimleri şehir dışına çıkartıp evlerine Müslümanları yerleştirmek de anlaşılması zor, garip bir durum ortaya çıkartmaktadır. Zira bu şekildeki uygulama ile Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ta, en azından Mağusa ve Lefkoşa kalelerinde ikamet etmekte olan gayrimüslimleri göz göre göre suçlu insanlarla aynı mekânı paylaşmaya zorlamış olacaktır. *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında tespit edilmesi gereken bir diğer durum da, zanaat mensupları dışında kalan Mağusa ve Lefkoşa ahalisinin Osmanlı Devleti tarafından potansiyel suçlular olarak algılandığıdır. Zira bu kişiler söz konusu şehirlerde güvenliğin sağlanması için kale dışına çıkartılmışlardır.

Kıbrıs Tarihi 2 kitabında yer verilen bu anlatım, Kıbrıs üzerine yapılmış çalışmalarca desteklenmemektedir. Kaynaklarda, Osmanlı iskân politikasının gerçekleştirilmesi sürecinde, yeni yerleşim sahalarında

⁷⁵ Bkz. Ayhan Aydın, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Ankara 2004, s. 64.

⁷⁶ Aydın, a.g.e., s. 64.

⁷⁷ *Kıbrıs Tarihi 2*, s. 15.

huzursuzluğa sebep olacak hadiselerden kaçınmak ve böylece kanunların uygulanabilirliğini sağlayarak, yeni geleceklere emniyet duygusu kazandırmanın iskânın başarıya ulaşmasında birinci yol olduğu vurgulanmaktadır⁷⁸. Nitekim, Kıbrıs'ın Osmanlı devirleri üzerindeki tez ve makale külliyyatı, gayrimüslimlerin Osmanlı idaresi altında son derece huzurlu ve güven içinde bir hayat yaşadıklarını göstermektedir⁷⁹.

Mağusa ve Lefkoşa şehirlerinde yaşayan gayrimüslimler kale dışına çıkartılırken buna mukabil Müslüman ahali suçlularla başbaşa şehirde yaşamak zorunda bırakılmıştır gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. İlk anlatımda geçtiği şekilde zaten suçlu oldukları için adaya sürülmüş bulunan Türk unsur ile bu şehirlerde emniyetin nasıl sağlanacağını mantığı anlaşılamamaktadır.

Henüz kimlik ve kişilik gelişmelerinin başında bulunan öğrencilere verilecek bilgilerin her şeyden önce doğru olması gerekir. Keza verilecek bilgilerde çelişki de olmamalıdır. Ancak, *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında, öğrencilere verilen bilgilerden Osmanlı devlet idarecilerinin Kıbrıs adasına kötü şöhret sahibi ve suçlu kişileri gönderdiği, bunları zorla adaya sürdüğü ve hatta Kıbrıs adasını suçluların öncelikle gönderildiği bir mekân olarak takdim edilmektedir. Bu durum kaynaklarca desteklenmemektedir⁸⁰.

⁷⁸ Halaçoğlu, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Politikası", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Gazi Mağusa 1991, s. 59.

⁷⁹ Kemal Çiçek, "Zimmis (Non Muslims) Of Cyprus In The Sharia Court: 1110/39 A.H. / 1698-1726 A.D.", University of Birmingham, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Birmingham 1992; Recep Dünder, "Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1998; Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyâleti Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk*, Gazi Mağusa 2000; Çevikel, "Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)", İstanbul 2006. Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs Adası'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*, İstanbul 2005; Celâl Erdönmez, a.g.t.. Konu hakkında ayrıca bkz.. Kemal Çiçek, "Osmanlılar Zamanında Kıbrıs'ta Türk Adaleti ve Rumlar", *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, Trabzon 1988, s. 67-97. Osmanlı idaresi altında, 1698-1726 yılları arasında Rumlar arasında suç işleme oranının oldukça düşük olduğuna dair bkz.. Kemal Çiçek, "Osmanlı Devletinde Asayiş ve Emniyet Hizmetleri: Kıbrıs Örneği", *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, Trabzon 1988, s. 164.

⁸⁰ Kıbrıs'a iskân edilmek üzere Anadolu'dan gönderilen kişiler hakkında bkz.. Orhonlu, a.g.m., s. 91-97; Halaçoğlu, a.g.m., s. 57-61; M. Akif Erdoğan, "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü (1570-1571)" *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, Gazi Mağusa 1991, s 45-56; Behset Karaca, "XVI. Asırda Teke yöresinden Kıbrıs'a Yapılan Sürgünler", *Osmanlı*, Cilt: 4, Ankara 1999, s. 649-652; Mehmet Akif Erdoğan, "Beşşehir Ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs adasına Sürülmüş Aileler", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı XI, İzmir 1996, s. 9.

e) “Kıbrıs’ın Şenlendirilmesi” Meselesi

Burada esas mesele, Kıbrıs’ın şenlendirilmesi çerçevesinde her meslek grubundan kişiler ve sıradan köylüler yanında bazı aşiretlerin de iskân edilmek üzere sürgün yöntemiyle Kıbrıs’a gönderilmiş olmalarının takdimiyle ilgilidir. Diğer mesele de bazı kişilerin cezalarını çekmek üzere yine sürgün sıfatıyla fakat kavramın içeriği cezai bir işlemi karşılamak suretiyle Kıbrıs’a gönderilmiş olmalarıdır. *Kıbrıs Tarihi 2* kitabındaki anlatımda her iki meselenin ne suretle takdim edileceği konusunda hataya düşülmüştür.

Aşiretler, Osmanlı devrinde muhtelif sebeplerle iskân edildiler. Hukuk dışı faaliyetleri sebebiyle cezai muamele de gördüler, sürgün edilmesi gerekenler sürüldü. Ancak burada, Osmanlı devletinin aşiret sürgün ettiği yerler içerisinde Kıbrıs Adası’nın da bulunduğunu söylemek başka, Kıbrıs adasını öne çıkarmak başka anlamlar doğurur. Dikkat edilmesi gereken, vesika ve verilerin işaret ettiği şekilde yazım tercihi yapılmasıdır. Yoksa belgeleri bugünkü beklentilere uydurmak gibi gayriilmî bir durum ortaya çıkar⁸¹.

Son olarak *Kıbrıs Tarihi 2* kitabındaki anlatımdan, Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’a en son nüfus gönderme çalışmasının XVIII. yüzyılda bittiği, daha sonra böyle bir çalışmanın olmadığı anlaşılmaktadır. Hâlbuki durumun böyle olmadığı, Kıbrıs’ta iskân çalışmalarının, ada tarihinde muhtelif safhalar arz ettiği bilinmektedir⁸². Nitekim XIX. yüzyılın ikinci yarısı ve son çeyreğinde, savaş şartları ve olumsuzlukları çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılan iskân faaliyetleri Rumlar tarafından Avrupalı büyük devletlerin de desteğine sığınarak engellenmeye çalışılmıştır⁸³.

Osmanlı döneminde mahkemelerin suçlu bulup sürgün edilmesine karar verdiği bazı kişiler adaya gönderilmiştir. Kıbrıs bu adalardan birisidir ama öncelikli ada değildir. Nitekim Kıbrısın Osmanlı devrinin muhtelif zamanları üzerine yapılmış akademik çalışmalarda bu durum açıkça zikredilmektedir. Dolayısıyla, Kıbrısın suçluların gönderildiği bir yer olduğunu öncelikle ve ısrarla vurgulamak başka, suçlu gönderilen yerlerden sadece biri olduğunu söylemek daha başkadır.

⁸¹ “Bir ulusun oluşumu izah edilirken, milli tarihin meseleleri ortaya konulurken, diğerleriyle yüzde yüze yakın bir ittifaka varmanın mümkün olmadığı, bunu söyleyenlerin ya safdıl ya da şarlatan” olukları ifade edilir. Bkz. İlber Ortaylı, “Tarih ve Osmanlı Tarihine Yaklaşım”, *Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek*, İstanbul 2006, s. 26-27.

⁸² Orhonlu, a.g.m., s. 97.

⁸³ Abdullah Saydam, , “Kıbrıs’a Göçmen İskânına Yönelik Çalışmalar ve Rumların Tepkileri”, *Journal of Cyprus Studies Center for Cyprus Studies Eastern Mediterranean University*, Vol./Cilt 6, Sayı 18-19, Gazimağusa 2001, s. 71-88. *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında 1864 ve 1878 yıllarında Kıbrıs’a iskân edilen kişiler hakkında bilgi verilmemiştir.

İkinci anlatım doğrudur. Zira konu hakkında kaleme alınıp akademik çalışmalarda bunu açıkça göstermektedir. *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında burada zikredilen çalışmaların bibliyografik künyeleri verilmiş olmasına rağmen niçin bilgilerin sunumunda akademik veriler esas alınarak yanlış anlamalar meydana getirecek yazımlardan kaçınılmadığı üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir.

Kıbrıs Tarihi 2 kitabındaki anlatım, öğrencilerin, “Osmanlılar Kıbrıs’a suçluları gönderdikleri hapisane gözüyle bakıyorlardı” gibi bir mantık zemini kurmalarına yol açacak niteliktedir. Bu noktadan hareketle, Osmanlı idaresi Kıbrıs’ı insani değerlerle görmemiş gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Bu ise tarih ilmi açısından doğru olmadığı halde, siyaseten arzulanan bir izah tarzı gibi anlaşılmaktadır⁸⁴.

Osmanlı devri Kıbrıs tarihi üzerine yapılan çalışmalar yukarıda dile getirilen menfi durumun tersi bir hayatın Kıbrıs’ta yaşandığına dair bolca örnekler vermektedir. Osmanlı idaresinin Kıbrıs’ta 1571 yılından itibaren, bugün yabancı milletlere mensup tarihçilerinin dahi kabul ettikleri haliyle “Osmanlı Barışı” tesis ettiğini açıkça söylemek mümkündür⁸⁵. Ada toplumunu oluşturan Türkler, Rumlar, Katolik Maruniler, Ermeniler ve bir sebeple adada bulunan çok sayıda yabancı unsurun bir arada ve barış içerisinde yaşamasını sağlamıştır. Kıbrıs Şer’iyye sicilleri bunun sayısız örnekleriyle doludur. Aksini iddia etmenin ilmi bir değeri yoktur. Osmanlıların Kıbrıs adasını adeta suçluların gönderildiği bir yer olarak gördükleri ifadesi gerçeği ifade etmez. Bunun için en azından, *Kıbrıs Tarihi 2* kitabında ima edildiği şekilde suçlularla oluşturulmuş bir toplumda, toplum içi ve toplumlar arası barış düzeninin kurulup yaşatılabileceği ispatlanmalıdır.

SONUÇ

Avrupa Birliği ile ilişkiler çerçevesinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde tarih ders kitapları yeniden yazılmıştır. Kitapların yazılması, Annan Planı referandumu ile Türk ve Rumların tek devlet içerisinde birleştirilerek, Birleşik Kıbrıs oluşturulması ve Avrupa

⁸⁴ Öğrencilerinin atalarının kimliği konusunda menfi bilgilerle donatılmaları mahzurludur. Zira, ergenlik döneminde (12-20 yaş) kendine güvenmeme eğilimi vardır; kendini inceler, içe dönük ve utangaç olabilir. Diğer insanların, özellikle yaşlılarının kendisi hakkındaki düşüncelerinden endişe duyarlar. Bkz. Cengiz Şahin, “Kişilik, Ahlak, Duygusal ve Sosyal Gelişim”, *Eğitim Psikolojisi*, İstanbul 2007, s. 134.

⁸⁵ Kıbrıs üzerine doktora tezi olarak yapılan ve bir kısmı yayınlanmış bulunan çalışmalar, Kemal Çiçek, *a.g.t.*; Recep Dündar, *a.g.t.*; Nuri Çevikel, *a.g.t.*; Ali Efdal Özkul, *a.g.t.*; Celâl Erdönmez, *a.g.t.*. Kıbrıs hakkında Osmanlı arşivi vesikalarına dayalı fakat burada zikredilen çalışmalardan farklı olarak, Kıbrıs Şer’iyye Sicilleri’ne müracaat etmeden hazırlanmış diğer bir çalışma için bkz. Hasan Samani, “Tanzimat Devrinde Kıbrıs 1839-1878”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara 2006.

90 *Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarında Osmanlı Devrinde Kıbrıs'a Yapılan Sürgünlerle İlgili Bazı Tespitler*

Birliğine üyelik temin edilebileceği endişeleriyle hazırlanmıştır. İki toplum arasında, mazide yaşanan kötü hatıraların tarih ders kitaplarından tasfiye edilerek toplumlar arasında barış düzeni oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak, bu çerçevede “milliyetçi” yaklaşımlar kitaplardan tasfiye edilirken; “barış tarihçiliği” adı altında tarih felsefesi açısından henüz kabul görmemiş yaklaşımlar kitap yazımına yansıtılmıştır. Türk- Rum farklılıkları ve ihtilafları törpülenerek “Kıbrıslılık” kimliğini oluşturmaya yönelik gayretlerle, Kıbrıs'ta yaşanan tarihin kötü hatıraları silinmeye çalışılırken paradoksal bir şekilde mikro milliyetçilik yapılmıştır.

Kıbrıs Tarihi ders kitaplarında, belge ve kaynaklar tahrif edilerek, Kıbrıs Türklerinin Türkiye kökenli olduklarına dair bilgilerde kuşku uyandıracak açıklar bırakılmıştır. Kitapta yer verilen bilgiler öğrencilerde, atalarının suçlu oldukları için cezalandırılmak maksadıyla Türkiye'den Kıbrıs'a sürülen kötü şöhret sahibi kişiler olduğu hissi uyandıracak mahiyettedir. Bu durum, öğrencilerde uzun vadede Anavatan Türkiye ile olan maddî bağların zayıflaması riskini bünyesinde barındırmaktadır. Hâlbuki bu düşünceler gerçekle bağdaşmamaktadır. Kıbrıs örneğinde, özellikle fethi takip eden dönemlerde adaya yapılan sürgünlerin mahiyeti, yukarıdaki çalışmada da belirtildiği gibi, yeni fethedilen toprakların şenlendirilmesi kapsamında nüfus transferi yapmaya dayanır. Ancak kavram, bu anlamından farklı olarak ceza hukuku çerçevesinde yapılan işlemlerde de kullanılmıştır. Bu ayrı bir konudur. Kıbrıs tarihi kitaplarındaki anlatımda kavramın bu anlamları vurgulanmamıştır.

Kıbrıs Türk toplumunun tarihi kökleri, kuşkusuz Türkiye'ye dayanmaktadır ve bu haliyle Türk toplumunun bir parçasıdır. Bu sebeple, Türk-Rum iki toplum arasında ahengin temini için tarih ders kitaplarının vakit geçirilmeksizin belgelere uygun olarak yeniden kaleme alınması gerekmektedir.

ABSTRACT

The Cyprus History secondary school course books were re-written in 2004. In these books the matter related with the transfer of Turkish nomads of the Anatolian region to Cyprus during the Ottoman reign, disagrees with the sources of the period. The concept of excile which carries different meanings in relation to time and period in the Ottoman writing style was wrongly evaluated. In these books written with an EU perspective, it has been found that this subject is being taught wrong.

Keywords: Cyprus, excile, nomads, Cyprus history course books.